

Singapore den 27 december 2004.

Bidrag til 'De befriede os'.

Afsnit om Østfronten.

Af Ambassadør J. Ørstrøm Møller, adjungeret professor ved Handelshøjskolen i København.

'Czar Alexander nåede til Paris' lød Stalins isnende svar til den amerikanske diplomat Averell Harriman, da denne i sommeren 1945 under Potsdam konferencen ønskede til lykke med den sovjetiske triumf. Ordvekslingen fandt sted få uger efter, at hundreder af nazistiske faner var smidt i støvet foran Stalins fødder på Den Røde Plads i Moskva, tre et halvt år efter at tyske tropper stod i Moskvas forstæder og, hvad Stalin nok ikke ønskede at erindre sig, næsten seks år efter, at han havde trykket Rigsudenrigsminister von Ribbentrops hånd i Kreml og afvist en skriftlig garanti om en del af deres aftale med ordene 'en tyskers ord er nok for mig'.

Østfronten var den afgørende krigsskueplads. Krigen kostede Sovjetunionen mellem 20 og 30 millioner. Respekten for de store sovjetiske ofre får dog ikke lov at stå alene. De fleste fornemmer, at Sovjetunionen selv befandt sig mellem sjakalerne og ikke helt rangerer på linie med Storbritannien og Frankrig, som erklærede Nazityskland krig - ikke engang det USA, der blev trukket ind i krigen gennem Nazitysklands krigserklæring. En forbrødring mellem det nazistiske Tyskland og det kommunistiske Rusland (Sovjetunionen) gav startsignalet til krigen. De delte Polen i mellem sig, som Preussen og Rusland tillige med Det Habsburgske Kejserrige havde gjort godt 150 år tidligere. Denne gang tog de resten af Central- og Østeuropa med i deres beskidte handel. Sovjetunionen så til, medens Nazityskland smadrede Frankrig, smed den britiske hær i havet ved Dunkerque og – forgæves - søgte at kue Storbritannien i det efterfølgende luftslag.

Den strategiske situation.

Det nazistiske Tyskland måtte i henhold til sin ideologi angribe Sovjetunionen. Det var hovedfjenden i kraft af de modstående ideologier. Det var her, at Nazityskland skulle finde sit 'lebensraum'. Det var de slaviske folkeslag, der blev vurderet som 'untermenschen'.

Straks efter afslutningen af felttoget mod Frankrig i 1940 og Luftwaffes nederlag i luftkrigen mod Storbritannien gav Hitler ordre til udarbejdelse af en angrebsplan mod Sovjetunionen med kodenavn Barbarossa (rødskæg!).

Barbarossa gik ud på at angribe, ødelægge og udslutte de sovjetiske væbnede styrker i det vestlige Rusland. Formodningen var for det første, at her fandtes den helt overvejende del af Den Røde Hær og for det andet, at den kunne afskæres og ikke trække sig tilbage for at bruge det russiske rum til at årelade de nazistiske styrker. Det var korrekt, at her stod hovedmassen af Den Røde Hær, og det var rigtigt, skulle det vise sig, at den tyske hær var i stand til at fange modstanderen indenfor disse flodlinier. Det var imidlertid forkert, at Den Røde Hær ikke havde yderligere ressourcer til rådighed.

Sammenfattende kan det siges, at Nazityskland tabte felttoget mod Sovjetunionen og dermed krigen gennem flere fatale fejltagelser af såvel strategisk som taktisk karakter:

For det første en som nævnt fejlagtig opfattelse af, hvor store styrker Den Røde Hær kunne mobilisere, og hvor de fandtes.

For det andet accept af bykamp med omkring 300.000 mand på hver side i Stalingrad ved årsskiftet 1942/43 uanset, at den nazistiske hær tabte sin overlegenhed i bevægelseskrig ved at indgå i en ja selv søge et slag indenfor en byzone, hvor det var mand mod mand.

For det tredje dets eget valg af et udmattelsesslag - et materielslag - ved Kursk i juli 1943 på et tidspunkt, hvor Sovjetunionen var kommet sig efter de indledende slag og havde fået organiseret våbenhjælp fra Vestmagterne samtidig med, at Nazityskland gradvis var ved at blive udmattet.

Første fase. Det Nazistiske stormangreb.

‘Vi skal bare sparke døren ind, så falder hele det rådne hus sammen’ lød Hitlers brovtende forklaring til de generaler, som ytrede skepsis over for planen om at angribe Sovjetunionen.

Sparket blev givet den 22 juni 1941. Med støtte fra Finland i nord og Ungarn samt Rumænien i syd plus kontingenter fra Italien og Spanien rullede over 150 divisioner uimodståeligt mod øst. Det var årsdagen for Napoleons indmarch i 1812, hvilket Hitler og kumpaner næppe huskede på i farten. De havde nemlig travlt. Angrebet var forsinket. Italien havde kastet grus i maskinen ved at invadere Grækenland med det sørgelige resultat for Mussolini, at hans hær blev kastet tilbage og stod over for en katastrofe. Midt under en forhandling med Jugoslavien i Berlin gjorde den jugoslaviske befolkning oprør mod de tyskvenlige magthavere. Hitler blev rasende og beordrede operation ‘afstraffelse’ med terrorbombardement af Belgrad og besættelse af Jugoslavien og Grækenland. En beundringsværdig militær lynkrig løb af stabelen. Hitler fik sin hævn. Til gengæld tabte han måske krigen.

Angrebet mod Sovjetunionen gik i store træk planmæssigt bortset fra den lille, men nok ikke helt uvæsentlig ting, at modparten nægtede at spille med i den tyske iscenesættelse. Det var meningen, at Den Røde Hær skulle fanges indenfor floderne Dvina og Dnjepr. Der blev taget mere end 1 million mand til fange, hele armegrupper blev tilintetgjort og revet op, det sovjetiske luftvåben sat ud af spillet, Leningrad belejret og Kiev erobret. Alt sammen flotte resultater, men ikke afgørende. Som Napoleon måtte Hitler se den fjendtlige hær trække sig tilbage og sikre sin overlevelse som kampdygtig enhed ved at opgive store landområder. De tyske soldater fik næsten kuller af de russiske vidder. Uanset hvor langt de nåede frem, uanset hvor mange landsbyer de erobrede, var der altid en længere nede ad vejen.

Tyskerne havde forregnet sig. Det russiske rum var så dybt, at hver gang de tyske panserkiler indesluttede sovjetiske hærformationer, kneb det med at slutte ringen så tæt, at alle de omringede styrker også rent faktisk blev fanget. Store dele af dem kunne slippe gennem ringen om end uden deres udrustning.

Mange mente dengang, at det var den industrielle udvikling, der reddede Sovjetunionen. Militærhistorikerne har den modsatte forklaring. Det var den manglende udvikling af landet, som blev redningsplanken. De tyske hære var motoriserede, men i høj grad på hjul og i mindre grad med bæltekøretøjer. De russiske veje var ikke veje i vestlig forstand med asfaltbelægning, men grusveje og ofte kun hjulspor. Det er ret indlysende, at for at indeslutte fjenden må angriberen bevæge sig hurtigere; men det kunne teknisk set ikke lade sig gøre, eftersom de tyske transportkolonner kørte fast i grus og, da efterårsregnen kom, i ælte og pløre. Hvad der på kortene i generalstaben så rigtigt ud, faldt til jorden ude i terrænet.

Med Guderians erobring af Smolensk den 16 juli 1941 havde det første fremstød tabt sin slagkraft. Den tyske hærledelse havde ikke en plan for, hvad der skulle ske, såfremt Den Røde Hær – som det var tilfældet – havde formået at trække sig tilbage bag flodlinierne. Hvad nu? Der var to skoler. Den første forfægtet af Guderian og den yngre gruppe af gå-på pansergeneraler ønskede at sætte alt på et brædt og rykke frem mod Moskva uden hensyntagen til træn og logistik. Den anden gik ud på at om dirigere panserkilerne og dermed den offensive kampkraft mod Ukraine og fange de store sovjetiske troppemasser, som stod der. Hitler gennemtrumfede den sidste plan. Den lykkedes i taktisk henseende. Omkring en halv million mand blev fanget. Udsættelsen havde imidlertid givet Den Røde Hær mulighed for at stable et rudimentært forsvar på benene foran Moskva.

Da Værnemagten på ny vendte sig mod Sovjetunionens politiske, industrielle samt transportmæssige centrum nemlig Moskva, blev det ikke en gentagelse af sommerens lynkrig, men møjsommelig nedkæmpning af forsvarslommer, der forsvarede sig hårdnakket, og hvis erobring kostede tyskerne store tab.

Den 9 oktober 1941 blev de udenlandske pressekorrespondenter i Berlin indkaldt til et møde betegnet som overordentligt vigtigt. Rigspresseschef Dr Dietrich kom flyvende direkte fra Hitlers hovedkvarter og meddelte den forsamlede verdenspresse, at felttoget i øst var afsluttet; resterne af Den Røde Hær var fanget i to tyske stålommer foran Moskva.

Nok nåede enheder af 258'ende division frem til Moskvas forstæder (der er i dag et mindesmærke). De tyske soldater kunne se mundingsilden fra luftværnsbatterierne som forsvarede Kreml, kun 15 km borte; men Den Røde Hær var hverken slået eller fanget. Hitler manglede de seks uger, han havde brugt på sit felttog på Balkan.

Udstrækningen af den tyske hær over de store afstande og den lange frontlinie havde gjort den sårbar over for modangreb. Det anså den tyske hærledelse for utænkeligt; men tre personer blev trukket frem af skæbnen. Den sovjetiske mesterspion Richard Sorge i Tokyo oplyste, at Japan ikke havde til hensigt at falde Sovjetunionen i ryggen i Sibirien. Stalin valgte at tro på ham og overførte enheder af Den Røde Hær i Sibirien til forsvar af Moskva og modangreb på Værnemagten. Den senere Marskal Zhukov fik for første gang lejlighed til at vise sit militære geni ved at organisere en modoffensiv.

Den tog Værnemagten fuldstændigt på sengen. De tyske hære blev kastet tilbage af veludrustede og vinterklædte sovjetiske soldater. En overgang truede en katastrofe i stil med nedsmeltningen af Napoleons Grande Armee i 1812. Hitler beordrede

modstand på stedet og forbød enhver form for tilbagetog. Det reddede formentligt Værnemagten fra en deroute i stor skala.

Anden fase. Den tyske offensiv i 1942.

‘‘Hele byen er i brand. Føreren har besluttet sig for at give dem en læresteg og vise, hvad der sker, hvis de bliver ved at modsætte sig vores offensiv’’ skrev en tysk soldat hjem i august 1942, medens han iagttog, hvorledes Luftwaffe pulveriserede Stalingrad.

Foråret 1942 bebudede en ny tysk offensiv, men med en væsentlig ændring. Medens Værnemagten i 1941 kunne angribe over hele frontlinien, måtte den i 1942 begrænse sig til en del af frontlinien. Styrkeforholdet havde ændret sig – til Den Røde Hærs fordel - men endnu tyngede den tyske vægtskål mest.

Den tyske felttogsplan for 1942 (Fall Blau) var på samme måde som i 1941 uklar. Det var ikke afgjort, om Værnemagten skulle trænge frem til Stalingrad for at bruge denne by ved Volgas knæk som hængsel for fremstødet mod Kaukasus, eller om angrebets hovedformål var Kaukasus med en form for skærm foran, men ikke nødvendigvis erobring af Stalingrad. Det skulle vise sig at blive skæbnesvangert. På samme måde som i 1941 kom Værnemagten så tæt på succes, som tænkes kan, for i sidste øjeblik at se sejren fortone sig i vinterdisen hen over stepperne.

Offensivens start den 28 juni 1942 på sydfronten var et taktisk mesterstykke. De tyske panserstyrker under generaloberst Hoth opnåede stort set øjeblikkeligt gennembrud og rullede videre mod øst.

Den tyske øverstkommanderende stoppede foran byen Voronesh for ved trussel mod dette knudepunkt at tvinge Den Røde hær til modangreb og massakrere den der på det af tyskerne valgte sted for herefter at have frit løb frem mod Stalingrad og Kaukasus. Det var den fremgangsmåde – provokere til angreb, fange modstanderen i panserfælder, ødelægge hans panser, herefter selv at rykke frem i hullet - der utallige gange på østfronten og i Nordafrika med Rommel som ypperstepræst stod sin prøve. Den tyske hær var ‘verdensmester’ i den form for krigsførelse. Den fik ikke en chance ved Voronesh uanset, at Den Røde Hær var ved at gå i fælden. Hitler havde beruset sig i fremrykning og afskedigede chefen for Heeresgruppe Syd. De tyske armeer kørte syd om Voronesh. En taktisk brøler. Ikke alene overlevede Den Røde Hær i kampdygtig stand præcis som i sommeren 1941; men Voronesh fik lov at fungere som knudepunkt for transporter og - skulle det vise sig - komme til at spille en rolle ved overførsel af sovjetiske styrker til modangrebet i det sene efterår 1942 mod tyskerne i Stalingrad.

Men det gik over stok og sten. Værnemagten rykkede frem fejende al modstand foran sig. Og det var problemet. Modstanden blev ikke knust. Der blev ikke taget samme antal fanger som i 1941. Den Røde Hær blev kastet tilbage, men ikke udslettet.

Da Værnemagten omkring 1 august nåede frem til den nedre Don ønskede Hitler prioritet til felttoget mod Kaukasus og 4 panserarme blev stoppet i fremrykningen mod Stalingrad med besked på at bistå med overgangen af Don floden. ‘Helt

unødvendigt' lød kommentaren fra en af de tyske generaler 'den fyldte blot op på de veje, som jeg skulle bruge og forsinkede mig'.

Det gjorde det imidlertid muligt for to sovjetiske armeer 62 og 64'ende, der var i en udsat position med risiko for omringning, at frigøre sig og trække sig tilbage til Stalingrad, hvor de i den første tid udgjorde forsvaret. Værnemagten havde ikke formået at ødelægge Den Røde Hær i bevægelseskrig. Nu måtte det ske inde i Stalingrad. Opgaven tilfaldt den ret fantasiløse generaloberst von Paulus, chef for sjette arme, som var den mest nazistiske af alle de tyske armeer, og den som Hitler havde omtalt på følgende måde 'med sjette arme stormer jeg helvede'. Det var lige præcis, hvad han nu fik lov til at prøve.

De sovjetiske soldaters kampmoral var stærkt forbedret i forhold til det foregående år. Det skyldtes bl a ordre nr 227 af 28 juli 1942. Det var i realiteten en dødsdom over sovjetiske soldater, der forlod deres post. Med denne ordre i hånden stod de politiske kommissærer og medlemmer af NKVD (forgængeren for KGB) bag fronten med deres våben rettet ikke imod de tyske stillinger, men egne kammerater.

Tyske overlevende har beskrevet Stalingrad som en rottekrig. Og det passer sikkert godt. Tyske og russiske soldater jagede hinanden i endeløse ruindynger. Om natten generobrede russerne, hvad tyskerne havde erobret om dagen. Blev flammekastere fanget, var dommen af modparten levende ildpåsettelse. Fra den anden side af Volga færgede Den Røde Hær under tysk luftbombardement og artilleribeskydning forstærkninger over Volga. Det var en kamp, hvor sidste mand og sidste patron talte. Værnemagten nåede i begyndelsen af november 1942 frem til at skære byen i tre usammenhængende modstandslommer med en dybde ned til Volga på godt 700 meter, men ikke længere.

I al hemmelighed havde Stavka (den sovjetiske overkommando) udtænkt en næsten genial plan med kodeordet operation Uranus. Lad Værnemagten hamre løs på Stalingrad, forsyn byen med netop de styrker, som er i stand til at holde stand og ikke en soldat mere for at samle reserveerne til et modangreb, der kunne afskære den sjette tyske arme og hjælpetroper fra tysk allierede lande. Det var Zhukov og Vassilevskji, der udtænkte planen, og Stalin evnede at holde sine nerver i ro.

Den 19 november 1942 dvs godt ti dage efter, at Værnemagten havde haft erobringen af Stalingrad indenfor rækkevidde, slog Den Røde Hær til. Artilleriforbereelse til gennembrud af den tyske flankesikring rev brutalt stilheden over stepperne med deres råkolde, sene efterårsdis itu. Den tyske overkommando havde længe været bekymret for de svage flanker og advaret Hitler; men han havde affærdiget det. Rollerne blev byttet om. Jægeren havde selv stukket foden i rævesaksen. Et kort øjeblik så det ud til, at Hitler ville vælge den militært set logiske løsning nemlig at trække sig tilbage; men Goerings praleri om forsyninger bragt frem af Luftwaffe, hvad simpel aritmetik viste var umuligt, fik ham til at udnævne Stalingrad til en pindsvinestilling, som det var sket for isolerede enheder i vinteren 1941/42, men i mindre størrelsesorden og over for en svagere sovjetisk fjende. Sjette arme fik ordre til at stå det igennem og forsynet fra luften overleve indtil undsætning. Den blev forsøgt; kort før jul nåede tyske styrker så tæt på Stalingrad, at de indesluttede kunne se raketlys, som dirigerede det tyske artilleri; men Den Røde Hær var for stærk. Undsætningsstyrken blev selv truet

med omringning. Det ville rive hele armegruppen i Kaukasus med sig, og Værnemagten stå ikke blot over for et alvorligt nederlag, men en katastrofe.

Stalingrad blev overladt til sig selv. Med aftagende forsyninger, bidende vinterkulde og en nådesløs sovjetisk offensiv kunne det kun gå en vej. Den 31 januar 1943 – på en dag nær tiåret for Hitlers udnævnelse til rigskansler- overgav von Paulus sig . Til Hitlers raseri begik han ikke selvmord. Den 2 februar 1943 kunne en tyske rekognosceringsmaskine melde, at der ikke længere var spor af kampe. Over 300.000 mand blev taget til fange. Den sovjetiske sejr var fuldstændig.

Skildringer fra den sidste måned er ikke for folk med sarte nerver. Tyske sårede blev båret ud til flyvepladserne og lagt i rad og række for evakuering. Da det gik op for de sårede, at der kun var plads til få af dem, udspillede der sig gruopvækkende scener i kamp for at få en plads. Flyene havde motorerne gående under ophold for at undgå isdannelser. Feltgendarmeri henrettede ´falske´ sårede. Inde i byen lignede de tyske soldater genfærd med istapper i skægget. Helvede opfattes tit som glohedt. For tyskerne i Stalingrad var det iskoldt.

Stalin og Zhukov svingede lynhurtigt Den Røde Hær om. Nu gjaldt det om at smide Værnemagten så langt bagud som muligt og om muligt kaste den ud i en nærmest flugtlignende situation.

Men her gjorde de regning uden vært. En sådan bevægelseskrig, hvor panserenheder opererede på egen hånd og med et flydende billede af frontlinien, var den tyske hærs styrke. Med en række mesterlige manøvrer afparerede måske krigens største feltherre von Manstein det ene sovjetiske stød efter det andet til trods for stor underlegenhed. Industribyen Kharkov skiftede hænder flere gange. Stalin var for ivrig, hans iver for at slå tyskerne tog magten fra den kolde beregning, som havde tjent ham godt i slaget om Stalingrad. Hen på foråret stivnede fronten fra Kursk ned til Sortehavet. Verden havde set første fase af den store duel på østfronten mellem generalfeltmarskal von Manstein og marskal Zhukov.

Tredje fase. Initiativet overgår til Den Røde Hær.

´Hver gang jeg tænker på denne offensiv føler jeg, som om jeg skal kaste op´ sagde Hitler til generaloberst Guderian om operation Zitadelle.

Hitler og Stalin var enige om en ting. De ønskede begge at angribe, først og hårdt. Deres generaler var enige om en ting. De ønskede, at modparten skulle tage offensiven, opfange den, lade ham løbe tør for kræfter i angreb mod forberedte forsvarsstillinger for derefter at rulle modstanderen tilbage med egen offensiv. Hitler vandt argumentationen med sine generaler, Stalin tabte. Hitler tabte initiativet på østfronten. Stalin vandt det.

Stavka havde aflæst de tyske hensigter. Ud af to alternative planer havde Hitler kombineret de for Tyskland dårligste elementer i, hvad der fik navnet operation Zitadelle. Tidligt på foråret 1943 havde von Manstein foreslået enten, at Værnemagten angreb hurtigt (april/maj) inden den sovjetiske front var stabiliseret efter de hårde kampe i det østlige Ukraine og ved Kursk, hvor Den Røde Hær stod

udsat i et frontfremspring eller afvente en sovjetisk offensiv for gennem bevægelseskrig præcist som han havde gjort det i det tidlige forår udmanøvrere Den Røde Hær.

Hitler valgte at angribe ved Kursk, men først i begyndelsen af juli 1943. Stavka brugte tiden til omhyggelige ja nærmest minutiøse forberedelser af de sovjetiske forsvarsstillinger. Hitlers ræsonnement så godt ud på papiret. Den tyske industri havde gjort en kæmpeindsats for at genopbygge Værnemagten. Nyt materiel tilgået enhederne. Luftwaffe havde tiltaget sig overlegenhed ved udsultning af andre frontområder. Ulempen ved det hele var, at den tid Hitler brugte til genopbygning af sin egen hær, kunne Stalin selvfølgelig også bruge til forstærkning af Den Røde Hær.

Og tiden blev brugt. Der blev udlagt meget dybe minefelter med fælder, dvs bestemte steder fandtes der ingen miner, hvilket ledte de tyske panserkolonner ind i 'tragter', hvorfra de kunne beskydes af afværge skyts vel anbragt, vel forsynet og vanskeligt at opdage for den angribende fjende.

Krigens største panserslag og det største materielslag under Den Anden Verdenskrig tog sin begyndelse den 4 juli 1943 efter, at Hitler på teatralisk vis havde holdt en næsten prædikenagtig tale til sine generaler. Selv med de sovjetiske forberedelser og fuld viden om de tyske planer var Værnemagten i 1943 en så frygtindgydende fjende, at angrebet i starten fik en vis fremgang; men dets karakter af materielslag udtyndede enhederne og svækkede deres kampkraft. Den 12 juli gjorde de tyske generaler et næsten desperat forsøg på at komme igennem ved anvendelse af, hvad der betegnes som panserkile dvs indsættelse af samtlige kampvogne på et snævert område for ved denne overvældende magt at vælte modstanderen omkuld. Da 600 tyske kampvogne rullede frem, blev de mødt af et stort set tilsvarende antal sovjetiske kampvogne. Det var ikke med i den tyske plan. I løbet af dagen manøvrerede de tyske og sovjetiske kampvogne og ofte så tæt, at de vædrede modstanderen! Da natten faldt på, var der ingen afgørelse; men Den Røde Hær beholdt slagmarken med den gevinst, at mange sovjetiske kampvogne kunne bugseres tilbage og blive repareret, medens de tyske tab var endelige og store. Værnemagten var tappet for offensiv kampkraft.

Kampvognslaget ved Kursk stillede de sovjetiske og tyske kampvognstyper over for hinanden. Den Røde Hær havde i T-34 krigens bedste all round kampvogn. Dens chassis var mesterligt og simpelt. Dens dieselmotor gav bedre driftssikkerhed end højtydende benzinmotorer. Dens 76 mm kanon var måske ikke lig den tyske 88 mm kanon, men god nok. Dens larveføder var brede således, at den kunne komme frem i det russiske terræn. En nærmest genial konstruktion, der tillige var simpel og enkel at betjene af stor betydning med sovjetiske soldater som mandskab. Fra tysk side var størsteparten af kampvognene Panzer IV, der igennem krigen var ryggraden i det tyske panservåben, men ikke fuldt jævnbyrdig med sin sovjetiske dødsfjende T-34. Panther var i realiteten en tysk efterligning af T-34. Tigeren var et monstrum på hen i mod 60 tons bevæbnet med den frygtede 88 mm kanon og måske nok konge på slagmarken; men Værnemagten havde ikke ret mange af dem, og selv senere under krigen led den ofte af motorvanskeligheder og uregelmæssigheder, der afspejlede, at det var gået for hurtigt fra tegnebrættet til produktion. Det afgørende var imidlertid, at den og Panther slet ikke kom til deres ret ved et kampvognslag, hvor tyskerne ikke formåede at vælge afstanden til modparten. Hvad nyttede det, at Tigeren med sin 88 mm kanon var

overlegen, hvis tyskerne selv søgte et kampvognsslag på nært hold, hvor denne overlegenhed ikke kom til udtryk?

I juli 1943 gik de allierede i land på Sicilien. Hitler trak SS panserkorpset væk fra Kursk. Det svækkede selvfølgelig yderligere den tyske front. Nu slog Zhukov til. I en række glimrende militære aktioner løftede han Værnemagten ud af dens hængsler så at sige og rykkede den baglæns. En efter en faldt de tidligere erobrede byer. Kharkov og Kiev som de største og mest kendte. Inden forsommeren 1944 var Værnemagten og de tysk allierede trykket tilbage til omkring den sovjetiske grænse med Rumænien og det sydlige Polen i 1939. Dygtigt gennemførte tyske modangreb opnåede til tider lokal succes, men kunne ganske enkelt ikke opveje den sovjetiske overlegenhed. Sovjetiske hærførere som Zhukov, Chuikov der havde udmærket sig ved Stalingrad, Rokossovskij, Malinovskij, Bagramyan, Zhukovs store rival som nummer et på den sovjetiske hitliste Koniev, trådte frem som jævnbyrdige modstandere for de tyske generaler. Med Vassilevskij ved siden af Stalin som stabschef var også den overordnede styring af den sovjetiske krigsindsats blevet professionel. Den sovjetiske stavka stod ikke tilbage for Nazitysklands OKH (Oberkommando des Heeres).

Ved foråret/forsommeren 1944 var østfronten karakteriseret af en tysk konveks bule, hvor Heeresgruppe Syd stod i et frontfremspring, der tydeligt udgjorde en fristelse ja næsten invitation for Den Røde Hær.

Hitler og OKH var imidlertid ikke overbevist om, at et sovjetisk angreb ville komme her. Tropper blev allokert til den sydlige del af østfronten og dette kombineret med drænet fra den italienske front og behov for et stærkt invasionsforsvar i Frankrig førte til en tyndt besat frontlinie hos Heeresgruppe Mitte i Hviderusland.

Det iagttagt stavka med tilfredshed. Det var nemlig her, at den næste store sovjetiske offensiv skulle løbe af stabelen.

Værnemagten var udmattet, men stadig en stærk fjende, og dog. De bedste generaler var afskediget af Hitler. Von Manstein, von Kleist og Hoth – disse fremragende hærførere var alle vraget. Hitler sad i sit hovedkvarter og udøvede fjernkontrol med forudselige, negative virkninger. Materiellet nedslidt. Soldaterne det samme. Frygten for Den Røde Hær og det næste sovjetiske angreb overvældende. Lyden af de særlige granatkastere, der hurtigt fik tilnavnet Stalinorgler og på russisk hed Katyusha havde samme psykologiske virkning på de tyske soldater som den sireneagtige lyd fra de tyske Stuka bombefly havde haft på de af Tyskland overvundne fjender i krigens første del.

Fjerde fase. Rygraden knækkes på Værnemagten.

I sit første maj budskab – den internationale arbejderdag – 1944 præciserede Stalin det sovjetiske krigsmål for operationerne i sommeren 1944 med kodenavnet Bagration som 'fjendens fjernelse fra sovjetisk territorium samt befrielse af Polen, Tjekkoslaviet og andre slaviske brodernationer fra det fascistiske åg'.

Hitler og OKH havde regnet med, at de allierede og Sovjetunionen ville koordinere tidspunktet for invasionen og den sovjetiske sommeroffensiv. Militær logik tilsagde

dette; men mistænksomhed hos begge parter udelukkede åbenhed om datoerne for invasionen og Bagration.

Bagration løb af stabelen 16 dage efter invasionen - den 22 juni 1994 - præcis tre år efter Barbarossa. Og med et tilsvarende resultat. Med et opbud af soldater, kampvogne, fly og artilleri, der får det til at svimle blev de tyske stillinger løbet over ende. Det var i det store og hele en massakrere. Hitlers ordre om et fremskudt forsvar, forbud mod tilbagetrækning og fraværet af en mobil reserve, der kunne bruges til modstød gav Den røde Hær let spil. Og det blev udnyttet. På de samme slagmarker, hvor hundredtusinder af sovjetiske soldater led døden eller blev taget til fange i 1941, fejrede Den Røde Hær tilsvarende triumfer.

Selv de mest simple ting gik galt for Værnemagten. I 1941 havde tyskerne ved et såkaldt coup de main erobret den afgørende bro over Dvina. De burde have lært af deres egen bedrift. Utroligt, men sandt spolede stavka filmen tilbage og tog broen på samme måde med det resultat, at de sovjetiske panserkolonner kunne rulle frem.

Hvideruslands terræn er velegnet til panserkrigsførelse og uden naturlige forsvarsstillinger, berøvet forsyninger og forstærkninger kæmpede de tyske soldater for deres liv under umulige vilkår.

En sovjetisk fremrykning svarede ikke til hverken Værnemagtens eller de allieredes offensiver. I virkeligheden var det en slags folkeflytning. Forudgående var der gået opsamling af enorme forsyninger. Det var en lavine, der væltede frem. I kølvandet fulgte forsyningstropper og alle mulige enheder herunder af civil art, der understøttede fronten. Det var millioner af mennesker, der begav sig på folkevandring. De store sovjetiske offensiver på Østfronten blev stoppet – ikke af tyskerne – men af mangel på forsyninger. Offensiven gik i stå, når folkevandringen ikke længere kunne forsynes. Så stoppede hele lavinen for at bruge nogle måneder til at hente nye forsyninger til genopstart.

Den tyske defensive krigsførelse var dygtig og kompetent. Den normale målestok var, at Den Røde Hær skulle op på en overlegenhed på mindst 3 til 1 og ofte over 5 til 1 for at kunne gennemføre et angreb. Der er eksempler på, at Værnemagten holdt stand over for 10 til 1 i gunstigt terræn. Tyskerne benyttede sig ofte af såkaldte bagkantstillinger dvs de lod angriberen komme over en bakkekam for at levere forvar og modangreb halvt nede af bakken. De tyske kampvogne blev i stigende grad erstattet af stormskyts dvs en slags selvkørende antipanserkanoner, som viste sig uhyre velegnet til defensiv krigsførelse, men uegnet til offensiv, da deres kanon ikke kunne drejes i et tårn, men var fastnaglet i chassis'et.

Sideløbende med offensiven i Hviderusland væltede Den Røde Hær ind i først Rumænien, der blev erobret i løbet af kort tid og derefter Bulgarien, der slet ikke var i krig med Sovjetunionen, men omhyggeligt havde sørget for alene at erklære USA og Storbritannien krige. Lige meget hjalp det. Ledsaget af et politisk kup, blev Bulgarien indlemmet i rækken af lande og territorier under Sovjetunionens banner.

På den nordlige front var den 900 dage lange belejring af Leningrad blevet brudt ved årsskiftet 1943/44. Nu blev fronten revet op på samme måde som i Hviderusland.

Hen på sommeren 1944 havde Den Røde Hær nået Weichsel (Vistula) i Polen. Det var signalet til den polske hjemmehær under general Bor Komorowski til at gøre oprør; men Den Røde Hær kom ikke til hjælp. De sovjetiske soldater stod passivt på den anden side af floden og iagttog den brutale tyske nedkæmpning af opstanden, der strakte sig over godt to måneder. Allierede fly fik ikke en gang tilladelse til at lande bag de sovjetiske linier for at tanke op til returflyvning efter nedkastning af våben til støtte for den polske hjemmehær.

Der er flere forklaringer på, hvorfor Stalin ikke hjalp. Den gængse og mest sandsynlige er, at for ham var det ikke uvelkomment, at Nazityskland slagtede de polske patrioter og dermed fjernede et forstyrrende element i hans strategiske plan om at indlemme Polen under det sovjetiske åg.

Da året 1944 mundede ud, gik frontlinien fra Østpreussen i nord ned gennem Polen, ved Karpaterne. Rumænien og Bulgarien var erobret, og de sovjetiske styrker var godt på vej mod Budapest i Ungarn, en af Nazistysklands sidste allierede. Scenen var sat for endnu en stor sovjetisk offensiv.

Den kom den 12 januar 1945. Endnu et kæmpeopbud af soldater, artilleri mv hobede sig op foran de tyske linier, og endnu en gang tog Hitler fejl. Denne gang var hans efterretningstjeneste på pletten med en korrekt vurdering; men det nyttede ikke. Han vidste bedre! Chefen for generalstaben tryglede forgæves om, at reserverne blev flyttet til dette frontafsnit. Det største bluf siden Djengis Khan råbte Hitler med tilføjelsen, at dem, der havde udarbejdet analysen, burde spærres inde i et asyl for sindslidende. Den tyske panserreserve bestående af de to armeer, der havde taget offensiven mod de allierede i Ardennerne (december 1944), blev ikke sendt til Weichsel for at forsvare Tyskland og Berlin, men til fronten i Ungarn for at forsvare Budapest. Militærhistorikere har undret sig såre over denne disposition. Den svækkede det tyske forsvar i det vestlige Polen og Preussen tilstrækkeligt til at sluseportene blev åbnet for en gigantisk sovjetisk fremrykning. Værnemagten blev kastet tilbage til sin sidste forsvarsstilling ved Oder-floden mindre end 100 km fra Berlin. Det, som i Hitlers øjne var bluf, viste sig at være en damptromle af militær magt bestående af 163 infanteridivisioner, 32143 kanoner, 6500 kampvogne samt 4772 fly.

Den Røde Hær var bedre og bedre udrustet. Dens ledelse var mere og mere professionel. Hos Værnemagten gik det modsat. Der var mangel på alting. Ledelsen ude i geledet og i enhederne var af høj kvalitet; men Hitlers ustandselige indblanding og urealistiske ordrer kastede et slør af dunkelhed og dyster uvirkelighed hen over scenen.

For at kompensere for manglende reel styrke holdt nye betegnelser deres indtog. En førerbefaling betød forsvar til sidste mand og sidste patron. En division, der på situationskortet blev omdøbt til panserdivision, var pludselig blevet en panserdivision uanset, at der ingen kampvogne var. Betegnelsen Festung anvendt på fx byen Breslau betød, at Den Røde Hær var gået uden om byen, der indesluttet prøvede at forsvare sig.

Volksturm bestående af gamle mænd og drenge blev sat ind mod de krigstrænede, erfarne og veludrustede sovjetiske styrker. Hver mand fik en panserfaust, der var en

slags panserbrydende granat, som affyret på nært hold brød igennem panseret på de sovjetiske kampvogne, men for at komme tæt på, måtte Volksturm i realiteten begå selvmord, idet de blev afskåret fra egne enheder. Bedstefædre og deres sønnesønner stod pludseligt ude i frontlinien i forsvaret af Hitlers tusindårssige. Endnu barskere var det for de tyske soldater, der i nedgravede huller lod sovjetiske kampvogne rulle hen over sig for at smide magnetminer op i bunden på dem og lade sig trække med op for derefter at detonere panserminen!

Det Tyske Rige styrtede i grus – bogstaveligt talt. Tæppet gik op for goetterdaemmerung som i et wagnersk drama blot ikke på scenen, men i det virkelige liv.

Femte fase. Slutspillet omkring Berlin.

Chefen for det tyske røde kors, der havde fulgt nazipartiets paroler og handlet i al andet end overensstemmelse med røde kors formål, samlede sin familie omkring middagsbordet. Under måltidet trak han i tændsatsen til et par håndgranater anbragt under bordpladen.

Marskallerne Zhukov og Koniev delte samme brændende ønske 'æren af at plante den røde fane på taget af den tyske rigsdag'. Zhukov fik førstefødselsretten af Stalin; men kunne Koniev slå ham i spurten, var gevinsten hans. Derfor piskede de begge løs på deres underordnede.

Angrebet mod Berlin blev sluppet løs den 16 april 1945. Zhukov stod ved Oderfloden ret ud for Berlin, Koniev lidt sydligere. Begge havde ønsket mere tid til forberedelse; men Stalin pressede på. For ham var det ikke afgørende hvem af dem, der erobrede Berlin; blot det blev Sovjetunionen og ikke de allierede. Han udnyttede på udspekuleret vis uenigheden mellem USA og Storbritannien og så med næsten overnaturlige evner, at de amerikanske generaler og den nytiltrådte præsident Truman var politisk naive – Truman lærte hurtigt; men de smertelige erfaringer han skulle lære af var endnu ikke indtrådt. Eisenhower ønskede ikke at ofre allierede soldater på en erobring af Berlin og anså byen for et ligegyldigt mål. Han informerede uden videre Stalin om, at de allieredes fremrykning ville ske i retning af byerne Erfurt, Leipzig og Dresden for dermed at afskære en mulig nazistisk tysk fæstning i Bayern, som mange den gang troede fandtes. 'Det er jeg helt enig i', svarede Stalin hyklerisk og pressede sine hærførere til det yderste for at erobre Berlin. Stalin vidste, at det drejede sig om at vinde krigen og positionere sig for at vinde freden. Eisenhower og de amerikanske generaler ønskede at vinde krigen hurtigt for at bringe de amerikanske soldater hjem – forståeligt, men naivt.

Den Røde Hær kastede sig over resterne af Værnemagten nærmest som en grib, der siddende i træet havde iagttaget sit offers døds kamp og nu slog kløerne i det for at vride halsen over. På Zhukovs angrebsfront var der en kanon for hver fjerde meter! I første fase fik Koniev mere fremgang end Zhukov, og et kort øjeblik så det ud til, at det kunne blive ham og ikke Zhukov, der løb med laurbærrene. Marskal Zhukovs modstander generaloberst Heinrici havde rigtigt gættet tidspunktet for den sovjetiske offensiv gennem rekognoscering fra sit lille Storch-fly og natten forud for stormløbet trukket sine tropper tilbage fra HKL (Hauptkampflinie) til befæstede stillinger, som ikke blev blæst væk af det voldsomme artilleribombardement. Hertil kom, at han stod

på et højdedrag – Seelow højderne – mellem Berlin og Oder-floden. Han førte en glimrende forsvarskamp, men forgæves. Den sovjetiske overmægtighed slog igennem.

Den 25 april 1945 var ringen sluttet, og de første sovjetiske tropper trængte ind i Berlin. Propagandaminister Goebbels bekendtgjorde, at 'Rigshovedstaden træder an til kamp'. Den startede med at gå op i flammer, kværnet til grus gennem bombardementer, malet rød af ild og blod. Hus for hus, karre for karre, gade for gade trængte de sovjetiske soldater nådeløst frem. Hitler sad nede i førerbunkeren og pillede ved sine briller og blyanter, medens han udstedte umulige ordrer. Tyske sårede var anbragt i undergrundsbanen. Da Hitler frygtede, at Den Røde Hær kunne trænge frem ad den vej, blev tunnelerne samvittighedsløst sat under vand fra floden Spree. Tyske hærenheder rundt omkring Berlin fik ordre til at gå til modangreb og undsætte Berlin, men med hvad?

Som et flammeskrift udrullede Berlins ikke alene erobring, men totale underkastelse sig. Civil befolkningen blev uden barmhjertighed plyndret, og kvinderne voldtaget af den fremrykkende Røde Hær. Den tyske civilbefolkning blev stillet over for kontant afregning for de nazistiske uhyrligheder i Sovjetunionen nogle år tidligere.

Konievts trøstpræmie blev erobringen af den tyske hærs hovedkvarter ved Zossen lige syd for Berlin. Fjernskrivere tikkede budskaber ind, og telefoner ringede stadig. Med en lille forskel: De blev besvaret af sovjetiske soldater, der hånlige råbte tilbage til dem, der havde kaldt op.

Med sovjetiske styrker få hundrede meter fra førerbunkeren fik Hitler besked om, at stillingerne ikke kunne holdes mere end højst 24 timer. Han tog afsked med sine omgivelser, giftede sig med Eva Braun, førte hende ind et værelse, hvor han skød sig selv og samtidig tog gift.

Den tyske radio meddelte i det svulstige nonsens, der var et af Det Tredje Rigets særkender, at 'vores fører, Adolf Hitler, kæmpende til sidste åndedrag mod bolsjevismen er faldet i dag i rigshovedstaden'. Det var som så meget andet løgn. Han havde begået selvmord.

De sidste rester af hans inderkreds søgte væk. Goering var i forvejen flygtet syd på, men arresteret under mistanke for at ville forhandle med USA og Storbritannien. Himmler begik forræderi; da Hitler ikke kunne få fat på ham, blev hans forbindelsesofficer ved førerhovedkvarteret skudt i stedet. Det hjalp ikke meget, at han var gift med Eva Brauns søster. Goebbels og hans kone aflivede først deres seks børn og derefter sig selv. Kun den mystiske Martin Borman, der var Hitlers sekretær og rigsleder for det nazistiske parti, forsvandt med alle hånde efterfølgende teorier om hans skæbne. De rækker lige fra, at han i virkeligheden var spion for Stalin og forsynede denne med alle oplysninger om Hitlers planer til, at han brændte op i en kampvogn.

Resterne af den hær, som med flyvende faner og klingende spil havde kastet sig over Sovjetunionen godt fire år tidligere, kæmpede sig vestpå for at overgive sig til de allierede. Med tre kampvogne tilbage, påfyldt benzin suget op fra efterladte køretøjer lykkedes det en lille håndfuld soldater med armechefen i spidsen at slå sig igennem til tyske enheder vest for Berlin – en lille håndfuld og tre kamvogne!

Under Zhukovs kommando erobrede enheder af 150'ende division Rigsdagen. Det gik etage for etage. Sergent Kantariya fik æren af at plante den røde fane på toppen af rigsdagen; nazismens og fascismens rede var udslettet.

Efter Hitlers selvmord den 30 april blev der i endnu et par dage kæmpet i byen. Hvor utroligt det end lyder, forsøgte tyske generaler at få en slags våbenhvile med de sovjetiske styrker under henvisning til Hitlers død. Hvordan kunne de forestille sig, at den Sovjetunion, der havde betalt for sejren med millioner af mennesker, ville lade sin triumf forplumre? De tyske tilbud må være opstået i en slags heksebryg i ragnarok. Den 2 maj sænkede stilheden sig over, hvad der havde været de preussiske kongers hovedstad, hjemsted for det tyske kejserrige under Bismarck og kejser Wilhelm den Første og det nazistiske Tysklands rigshovedstad. Der var stort set intet tilbage. Brandenburger Tor stod dog stadig. Igennem dets søjler kunne man se hovedstadens tidligere pragtaller med ruindynger i stedet for blomstrende træer, døde soldater og civile i stedet for promenerende bedsteborgere og midt i det hele en sovjetisk soldat, der dirigerede trafikken af sovjetiske og allierede militærkøretøjer i stedet for den tyske hær paradekolonner i strækmarch. Tæppet var gået ned. Sidste akt spillet. Intetheden havde holdt sit indtog.

I Pommern nordpå kæmpede den tyske hær stadig. Under dygtig ledelse holdt generaloberst von Manteuffel stand mod marskal Rokossovskij, og det lykkedes ham at holde ud tilstrækkeligt længe til at britiske styrker under Montgomery nåede til Lubeck før Den Røde Hær – briterne vandt med et par timer.

Felttoget i øst var ganske som rigspressechef Dr Dietrich havde sagt det i oktober 1941, afsluttet; men det havde taget lidt længere tid, end han oprindeligt havde forestillet sig! Punktum blev sat med sejrparaden på Den Røde Plads i Moskva. Marskal Zhukov red forrest på en hvid hest. som det sig hør og bør for en stor feltherre ved en sådan parade. Stalin havde overladt ham denne ære – efter sigende fordi han frygtede selv at falde af hesten.

J. Ørstrøm Møller